

**Олеся ТОЦЬКА ,
Ігор ТОЦЬКИЙ
(Луцьк)**

ХОЛМСЬКА ЧУДОТВОРНА ІКОНА БОЖОЇ МАТЕРІ В СИСТЕМІ КЛАСИФІКАЦІЙ БОГОРОДИЧНИХ ІКОН

За останніми підрахунками фахівців, у світі нараховується близько семиста різноманітних ікон Богородиці [1]. І це не дивно, адже Матір Божа є нашою Помічницею та Заступницею, Покровом і Розрадою, невсипущою Молитовницею і незмінним Упованням. Саме до Неї найчастіше прибігають люди в різних обставинах життя: радості та смутку, тривогах і хворобах. А на знак вдячності та пошани Діві Марії присвячують храми, пишуть акафісти, створюють ікони. Так, одним із найшанованіших і найдавніших в Україні образів Богородиці є Холмська Чудотворна ікона Божої Матері (XI ст.) [2].

З огляду на величезну кількість Богородичних ікон, цікавим буде їхнє дослідження з метою певної систематизації. Зокрема, завданнями цієї наукової розвідки є:

1) сформуванню авторську систему класифікацій ікон Діви Марії;

2) визначити місце Холмської ікони в кожній класифікації.

Усі ікони Пресвятої Богородиці прийнято поділяти на такі чотири типи іконографії:

1) Знамення або Оранта (Молитовниця), яка уособлює християнську чесноту – віру. На ній Діва Марія зображена з молитовно піднятими вверху руками (переважно в повний зріст);

2) Одигітрія (Провідниця), яка уособлює християнську чесноту – надію. На ній Богородиця правою рукою вказує на Младенця Христа, якого тримає Своєю лівою рукою. Водночас Христос правою рукою благословляє Матір і в Її особі всіх нас, а в лівій тримає згорнутий сувій, який є символом Євангелія;

3) Замилування або Елеуса (Милуюча), яка уособлює християнську чесноту – любов. На ній Богородиця та Младенець Христос пригорнулися один до одного ликами. Ісусик обіймає лівою рукою шию Матері, яка схилила голову до Свого Сина;

4) акафісна, на якій відображений певний

епітет, яким величають Богородицю в акафісті або іншому творі [1].

На нашу думку, усі Богородичні ікони можна класифікувати ще й за такими ознаками:

- 1) хронологія появи;
- 2) географія перебування;
- 3) зміст назви;
- 4) колористика;
- 5) композиційне вирішення;
- 6) сюжетна основа;
- 7) чудотворність.

За хронологію появи ікони Пресвятої Богородиці умовно можна розділити на такі культурно-історичні епохи:

– античного християнства (I–III ст.): Кіккська Милостива (знаходиться в Кіккській обителі на о. Кіпрі), Ченстоховська (перебуває в католицькому монастирі на Ясній Горі поблизу міста Ченстохова в Польщі), Віленська, Вишгородська (Володимирська), Смоленська, Хахульська (знаходилася в Гелатському Успенському монастирі поблизу Кутаїсі), Корсунська та Єрусалимська ікони, написані за переказами святим апостолом і євангелистом Лукою [3], Римська (Ліддська, нерукотворна, I ст.) тощо;

– середньовічного християнства (IV–XII ст.): Нікейська (304), Ісааківська (492), Сайда-найська (546), Абульська (692), Візантійська (732), Смирнська (892), Мателікійська (991), Венеційська (1092), Куп'ятицька (1180) та багато ін.;

– епохи Відродження (XIII–XVII): Максимівська (1299), Дехтярівська (1392), Межецька (1492), Нарвська (1558), Корцирська (1603) тощо;

– епохи Просвітництва (XVIII–XIX): Калужська (1748), Онішківська (1825) [4] та ін.;

– сучасного християнства (XX–XXI ст.): Державна (1917) [5] тощо.

За географією перебування (колишнього або теперішнього) Богородичні ікони, на нашу думку, доцільно поділяти таким чином:

– українські: Волинська, Дубенська, Зимненська, Києво-Печерська, Почаївська, Пулганівська (Промінська), Тростянецька й ін.;

– країн близького зарубіжжя: Жировицька, Мінська (Білорусь), Донська, Казанська, Смоленська, Тихвінська (Росія), Люблінська, Ченстоховська (Польща), Вірменська, Мелетинська (Вірменія), Грузинська, Цикланська (Грузія) тощо;

– країн далекого зарубіжжя: Іверська, Касіопія, Корцирська, Кукузеліса, Молокоживи-

телька (Греція), Вифлеємська, Єрусалимська (Ізраїль), Венеційська, Лоретська, Римська, Сицилійська (Італія), Абульська, Іспанська (Іспанія), Кіккська, Кіпрська (Кіпр), Аглонська (Латвія), Сайданайська (Сирія), Стокгольмська (Швеція) й ін.

За змістом назви ікони Матері Божої можна розділити на чотири групи:

– відображають місцевість появи чи перебування: подані в попередній класифікації;

– описують вагомі події із земного життя Богородиці: Різдво, Введення в храм, Благовіщення, Успіння;

– вказують, у яких випадках життя до цих ікон потрібно звертатись: Виховання, Всіх скорботних Радість, Годувальниця, Зглянь на смирення, Несподівана Радість, Подателька ума, Помічниця в родах, Пом'якшення злих сердець, Прикликання загиблих, Скоропослушниця, Спорителька хлібів, Споручниця грішних, Утамуй мої печалі, Цілителька тощо;

– передають відображений на іконах сюжет: Живоносне Джерело, Невичерпна Чаша, Нев'янучий Цвіт, Неопалима Купина, Троєручниця, Семистрільна та ін.

За колористикою в зображеннях ікон Пресвятої Богородиці їх можна поділяти таким чином:

– у червоно-синій гамі (переважна більшість): Знамення, Казанська, Невичерпна Чаша, Озерянська, Путивльська, Смоленська, Цілителька тощо;

– у червоно-золотистій гамі: Виховання, Державна, Дубенська, Тихвінська, Семистрільна, Утамуй мої печалі, Феодорівська й ін.;

– у червоно-зеленій гамі: Жировицька, Прикликання загиблих, Скоропослушниця, Споручниця грішних тощо;

– у синьо-білій гамі: Барська, Браїлівська, Данівська, Кохавинська, Остробрамська, Страдчанська й ін.;

– у синьо-золотистій гамі: Бердичівська, Луганська, Нев'янучий Цвіт, Онишковецька тощо.

За композиційним вирішенням Богородичні ікони можна поділити на такі групи:

– Матір Божа намальована по центру ікони: а) одна (найчастіше – в повний зріст): Ігуменія св. Манявського монастиря, Нерушима Стіна, Покров Пресвятої Богородиці, Семистрільна й ін.; б) з Ісусом: Аглонська, Відрада й Утіха, Достойно Є, Зглянь на смирення, Іверська тощо;

– Матір Божа знаходиться на іконі вгорі або на правій частині образу: Несподівана Радість, Пулганівська, Цілителька й ін.

За сюжетною основою ікони Пресвятої Богородиці можна поділити на такі групи:

– Богородиця: Ігуменія св. Манявського монастиря, Нерушима Стіна, Семистрільна тощо;

– Богородиця з Немовлям (найбільша група): Вифлеємська, Виховання, Волинська, Дубенська, Жировицька, Зглянь на смирення, Іверська, Казанська, Нев'янучий Цвіт, Тростянецька, Скоропослушниця, Смоленська, Споручниця грішних, Тихвінська, Утамуй мої печалі й багато ін.;

– Богородиця одна чи з Немовлям в оточенні інших персонажів (ангелів, простих людей, святих): Всецариця, Всіх скорботних Радість, Економіса, Неопалима Купина, Печерська, Страсна тощо.

За чудотворністю Богородичні ікони можна класифікувати таким чином:

– які подають зцілення;

– мироточиві;

– кровоточиві.

З огляду на ці класифікації, можна сказати, що Холмська ікона Божої Матері належить до таких груп Богородичних образів:

1) за хронологією появи – до середньовічного християнства;

2) за географією перебування – до українських;

3) за змістом назви – до тих, які відображають місцевість появи чи перебування;

4) за колористикою – до ікон у червоно-золотистій гамі;

5) за композиційним вирішенням – Матір Божа намальована по центру ікони;

6) за сюжетною основою – Богородиця з Немовлям;

7) за чудотворністю – до тих, які подають зцілення.

І, насамкінець, слід зазначити, що така система класифікацій ікон Пресвятої Богородиці не є вичерпною, її можна удосконалювати та доповнювати.

1. Степанова К. Чому так багато ікон Богородиці? [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://amvon.info/chomu-tak-bagato-ikon-bogoroditsi>

2. Веб- сайт Музею Волинської ікони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volyn-ikona.at.ua/index/0-2>

3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/answers/6338.htm>
4. Булгаков С. В. Настольная книга для священно-церковно-служителей. – Ч. II. – М. : Изд. отдел Моск. Патриархата, 1993. – С. 1566–1590. – (Репринт. воспроизв. издания 1913 г.).
5. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://pravoslavie.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=72:2012-03-28-20-20-00&catid=43:2012-03-23-21-34-23&Itemid=64